

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ПРОТИ УКРАЇНИ У ДИСКУРСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Актуальність дослідження. Інформаційний вплив на свідомість людини існував завжди. Дослідження про інформаційні війни в Україні, визначено поняттям «інформаційна агресія» на прикладі російського втручання у внутрішні справи України.

На сьогоднішній день актуальність інформаційних війн неможливо недооцінити. З щорічним розвитком і розширенням комп'ютерних технологій та поширенням і розповсюдженням великої кількості людей з усіх куточків земного шару до всевітньовідомої мережі «Інтернет».

Класичне поняття війни постійно зазнає змін, а бачення війни – застаріле, та не відповідає вимогам часу. На сьогоднішній день у інформаційному просторі ведуться серйозні інформаційні війни, практично в усіх збройних конфліктах за останні десятиліття ефективно використовуються методи та засоби інформаційної боротьби, які можуть призвести до трагічних наслідків, а саме: зміна суспільного ладу та політичного устрою; втрата армії; розпад держави; розвал економіки в країні; втрата національної ідеї та духовних цінностей тощо. В інформаційному просторі України йде боротьба за управління ресурсами, контроль і вплив на території нашої держави [6, с. 18].

В умовах інформаційної війни об'єктами руйнування стають ціннісні орієнтири суспільства, національний менталітет, суспільний ідеал, а одним з основних інструментів деструктивного інформаційного впливу стають засоби масової комунікації [1, с. 327].

Вплив інформації на суспільство, а саме: по-перше, глобалізаційні процеси, що сприяють об'єднанню окремих держав у наддержавні утворення для вирішення нагальних та стратегічних проблем, забезпечують поширення ідей, пов'язаних із розмиванням державних кордонів; по-друге інформаційні впливи на масову свідомість існували завжди. Як технологію його використовували ще жреці і шамани, коли намагалися «конструювати майбутнє» в тому чи іншому напрямку; по-третє, на нашу думку, на сьогоднішній день інформація стала одним із найнебезпечніших видів зброї. За таких умов постає питання про подальшу долю держави як політичного управління і її власні перспективи в умовах саморозгортання глобального громадянського суспільства, що нині спостерігається на теренах так званої «старої Європи».

Проблемами інформаційних війн у політиці займалися видатні українські дослідники Гуз А., Карпенко В., Котерлін І., Мартинець Д., Пуляк Г., Остроухов В., Короход Я., Сасин Г. та інші. Зокрема, Карпенко В. аналізує інформаційний простір України, показує інформацію на експансію Росії, яка у своїх цілях використовує наші ЗМІ для поширення неоімперіалістичних ідей, подають різні форми російської експансії в інформаційному просторі України [3, с. 260]. У вітчизняній науковій літературі дослідження з питань інформаційної війни проводяться не в повному обсязі. Поза нашою увагою залишається виявлення причин захисту інформаційного поля України від інформаційних атак. Все це зумовлює вибір даної теми дослідження.

Мета дослідження: методологічний аналіз терміну «інформаційна війна», оцінка можливостей, методів і способів ведення інформаційної війни, визначення його складових, визначення основних напрямів протидії інформаційній агресії, створення реальної картини організаційного потенціалу держави як провідного елемента системи саморегуляції соціального організму будь-якої країни.

Завдання дослідження: аналіз впливу інформаційних війн на формування організаційного потенціалу держави, детально розглянути елементи формування інформаційних війн; розглянути вплив інформаційних війн на прикладі історичних подій; розглянути приклади впливу інформаційних війн на формування суспільства.

Об'єктом дослідження: є соціальний організм країни, в якому держава протягом багатовікової історії відіграє значну роль у самоорганізації соціального життя і ціле-раціонального розвитку світової спільноти, а також інформаційна війна проти України та засоби її ведення.

Предмет дослідження: інформаційні війни та їх вплив на використання інформації чи управління нею з метою отримати перевагу над своїми противниками, організаційний потенціал сучасної держави як атрибутивна властивість сталого політичного утворення, що виникла з метою упорядкування владних інтересів між різними верстами населення.

Відомо, що великомасштабні інформаційні технології, які дістали назву «інформаційних воєн», мають тисячолітню історію.

У організаційному потенціалі держави змістом є певна сукупність організаційних процесів, яка забезпечується морфологічними органами, які утворюють явище держави, а потім відбиваються в його понятті або гносеологічній формі. В соціальному організмі країни держава виступає як історична форма системи саморегуляції, яка в процесі свого історичного розвитку виконує функцію актора у самовідтворенні соціального цілого [4, с. 122].

З давніх часів в тій чи іншій мірі існувало явище «інформаційна війна». У Китаї уперше було згадано термін «інформаційна війна» в 1985 р. До основи теоретичних підходів китайських спеціалістів покладено погляди давньокитайського воєнного діяча Сунь-Цзи у сфері інформаційного протиборства, який є першим, хто узагальнив досвід інформаційного впливу на супротивника. Сунь-Цзи писав в своєму трактаті «Мистецтво війни»: «У будь-якій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави в цілому... Здобути сотні перемог у бою – це не межа мистецтва. Підкорити супротивника без бою – ось це вінець мистецтва» [5, с. 137].

У книзі Д. М. Прокоф'єва «Інформаційна війна і інформаційна злочинність» наведено таке визначення: інформаційна війна – це дії, створенні шляхом завдання шкоди інформації для досягнення інформаційної переваги, процесам, що базуються на інформаційних системах супротивника та інформації при одночасному захисті власної інформації, процесів, що базуються на інформаційних системах та інформації. Здійснення інформаційних впливів з використанням інформаційної зброї (приховування інформації; подача її частково, у певному ракурсі; перебільшення наслідків) було зафіксовано літописцями на теренах України ще за Київської Русі. Одним із загальновідомих фактів є поїздка княгині Ольги до Константинополя, проте ні руські джерела ні візантійські, не висвітлюють причину та мету подолання такого довгого шляху. Войовничий князь Святослав заздалегідь повідомляв про свій похід противника, проте, залишалися таємницею напрям та сили, котрі планувалося задіяти. Це давало можливість навести паніку у стані військ та швидко розгромити противника [2, с. 18].

У 1960 роках. М. Маклюєн був одним із перших, хто у відкритому друці написав про феномен інформаційних воєн. Було відомо уже тоді, що «холодна війна» ведеться за допомогою інформаційних технологій, так як у всі часи війни велися з допомогою передових технологій. Дослідник відмітив, що якщо «гарячі» війни минулого використовували зброю, знищуючи ворогів одного за іншим, то інформаційна зброя за допомогою телебачення та кіно, навпаки, занурює все населення у певний світ уяви: «земна куля тепер – не більше, ніж село» [7, с. 19].

Основними методами інформаційної війни є спотворення або блокування процесів прийняття рішень супротивника та інформаційних потоків. «У веденні специфічної інформаційної війни використовується специфічна зброя. Зброя ця не завдає фізичної шкоди, але вона може призвести до справжньої війни. Інформаційною війною називають комплекс конфліктних операцій і заходів, що провадяться із зіткненням протилежних інтересів і поглядів ситуацій, в яких інформація є водночас зброєю, метою і ресурсом» [2, с. 260].

Основною метою інформаційної війни є послабити матеріальні і моральні сили конкурента або супротивника та зміцнити власні. Також вона передбачає застосування заходів неправдивого впливу на свідомість людини в емоційній та ідеологічній сферах. Однозначно, що інформаційна війна відноситься до складової частини ідеологічної боротьби. Із цього можна сказати, що такі війни не призводять безпосередньо до руйнувань, кровопролиття, при їх веденні немає жертв, ніхто не позбавляється даху над головою, їжі. Тому це породжує байдуже ставлення до них. Тоді коли руйнування, яких завдають інформаційні війни в психології особи, суспільній психології, за значенням і за масштабами є цілком сумірні зі збройними війнами, а інколи і перевищують їх наслідки. Ще в біблійній легенді згадано про Гедеона, який під час воєн регулярно вдавався до залякування ворога. Якось він так залякав супротивника, що той розгубився і вдарив по своїх військах. Багато прикладів інформаційного впливу на духовний і моральний стан супротивника можна багато знайти і в Давньому Римі, а також і в епоху феодалізму, і в пізніші часи. До речі, ще у ХХ ст. інформаційні війни набули особливого значення, після того як радіо, газети, а з деяким часом і телебачення стали справді засобами масової інформації, а поширювана через них інформація стала справді масовою. Згодом в 20-х рр. ХХ ст. уже у США вели радіопередачі на регіони своїх «традиційних інтересів» – країни Великобританія, Латинської Америки – на свої колонії, Німеччина, яка домагалася перегляду умов Версальського миру, – на німців Верхньої Сілезії і Померанії в Польщі. В той час, у 30-х рр. інформаційні війни перетворюються у самостійне явище, як-от: німецько-австрійська

радіовійна 1933–34 рр. з причини приєднання Австрії до Третього рейху. Саме тоді вперше з'явилося і започаткувалося, а також набуло неабиякого поширення поняття «інформаційний агресор» [6, с. 496].

Більшість вважає, що інформаційна війна є тотальним явищем, де неможливим є визначення його початку та кінця. Однак, на думку С. Расторгуєва, інформаційною війною називають ще наявність боротьби між державами за допомогою інформаційної зброї, тобто це відкриті, а також приховано- цілеспрямовані інформаційні впливи систем (держав) одна на одну, з метою отримати переваги в матеріальній сфері, де інформаційні впливи – це впливи за допомогою таких засобів, використання яких дозволяє досягати задуманих цілей [6, с. 455-456].

Також нині є 4 підходи до визначення даного поняття інформаційної війни: одним із перших підходів є трактування їх як сукупність соціально-економічних, а також політико-правових, психологічних дій, що передбачають захоплення інформаційного простору, отже витіснення ворога з інформаційної сфери, позбавлення засобів передачі повідомлень, знищення його комунікацій, а також інші подібні цілі; одним із других підходів інформаційної війни є найгостріша форма протистояння в інформаційному просторі, де першочергове значення набувають такі якості взаємодії, як безкомпромісність, висока інтенсивність суперечки та короткотривалість гострого суперництва; одним із третіх підходів є інформаційна війна, яка інтерпретується як форма ведення та забезпечення військово-силових дій використовуючи допомогу найсучасніших електронних засобів (супутникових передавачів, цифрових випромінювачів та інших схожих засобів, які застосовуються для виконання військових завдань); одним із четвертих підходів є ототожнення інформаційної війни з кібернетичними війнами [7, с. 19].

Деякі західні експерти і вчені у інституті національно-стратегічних досліджень виокремлюють кілька складових елементів ІВ. Так, ведення психологічної війни є один із них. Одним із головних завдань психологічної війни полягає в маніпулюванні масами. Метою такої маніпуляції є:

- дезорієнтація та дезінформація мас;
- залякування свого народу образом ворога;
- послаблення певних переконань, устоїв;
- залякування супротивника власною могутністю;
- внесення в суспільну та індивідуальну свідомість ворожих шкідливих ідей та поглядів.

Одним із головних методів ведення інформаційно-психологічної війни є пропаганда, тобто поширення різних політичних, філософських, наукових, художніх, неправдивих думок та інших мистецьких ідей з метою упровадження їх у громадську думку та активізації і тим самим використання цих ідей у масовій практичній діяльності населення. Одночасно до пропаганди також належать повідомлення, які використовуються для здійснення вигідного впливу на громадську думку, провокування запрограмованих емоцій та зміни ставлення до певної ситуації або поводження певної групи людей, опосередковано чи безпосередньо вигідного організаторам [4, с. 122].

На прикладі інформаційної агресії проти України ми розглянемо методи та прийоми, що застосовуються щодо цільових груп, які стали об'єктами інформаційних атак.

В останні роки Україна стала об'єктом інформаційних атак як зі сторони Заходу, так і Росії. Серед найбільш яскравих прикладів таких війн, зокрема зі сторони Росії, то серед них слід відзначити нав'язування ідей федералізації, надання російській мові статусу другої державної. В різні часи змінювався перелік провідних тем, таких як проблеми Чорноморського флоту, проблематика паливно-енергетичного комплексу, проблеми Криму і кримських татар, в цьому числі діяльність екстремістських політичних організацій таких як УНА-УНСО. Вперше Україну перемогли в даній війні, коли поширювали та спотворювали інформацію про те, що Україна не здатна утримувати й обслуговувати ядерну зброю. Внаслідок цього Україна добровільно позбулася ядерного статусу і втратила свій вплив на міжнародній арені [4, с. 122].

Можна виокремити такі основні методи інформаційної агресії проти України:

- 1) пропаганда;
- 2) диверсифікація громадської думки;
- 3) дезінформування та маніпулювання;
- 4) психологічний та психотропний тиск;
- 5) поширення чуток.

Дезінформування та маніпулювання інформацією – метод, який передбачає обман чи введення об'єкта спрямувань в оману щодо справжності намірів для спонукання його до запрограмованих суб'єктом дій. Внаслідок ужиття подібних заходів виникає ситуація, коли об'єкт фактично знає правдиву інформацію про наміри чи конкретні дії протилежної сторони, але сприймає її неадекватно, не готовий протистояти негативному впливу; «сіре» дезінформування, що передбачає використання синтезу правдивої інформації з дезінформацією; «чорне» дезінформування, яке передбачає використання переважно неправдивої інформації. Одним з прикладів явного дезінформування стала трансляція 12 липня 2014 р. на Першому російському телеканалі сюжету про нібито розп'ятого українськими силовиками хлопчика [4, с. 121].

Очевидно, що абсолютна брехня була миттєво розповсюджена іншими російськими ЗМІ та поширена в соціальних мережах. Російська аудиторія отримала чергову порцію нагнітання страху та ненависті до української армії. У науковій статті «Усі брешуть. Конфлікт в Україні і трансформація російських медіа» Джилли Догерті – колишньої журналістки CNN, що була опублікована Центром Шоренстейн із питань медіа, політики та суспільної політики, аналізується, які процеси відбувалися в російських ЗМІ за останні роки і як сформувались основи нинішньої російської пропаганди в Україні. Вона зазначає, що сьогодні російська пропаганда використовує як традиційні методи – дезінформацію, напівправду й навішування ярликів, так і величезну кількість сучасної інформаційної зброї, включаючи електронні ЗМІ, цифрові комунікації, блоги та соціальні мережі. Журналістка Маша Гессен вважає, що Росія представила себе лідером антизахідного світу, а Путіна – головним поборником тих цінностей, якими, як він заявляв, Захід знехтував. Метою методу диверсифікації громадської думки є розпорошення уваги правлячої еліти держави на різні штучно акцентовані проблеми і тим самим відволікання її від вирішення першочергових завдань суспільно-політичного та економічного розвитку з метою забезпечення нормального функціонування суспільства і держави. Форми диверсифікації громадської думки:

- дестабілізація ситуації в державі чи її окремих регіонах;
- активізація кампанії проти політичного курсу правлячої еліти держави та окремих її лідерів різними міжнародними установами;
- формування негативних суджень про воєннополітичне керівництво України та про те, що хаотичні бойові дії призводять до невинуватих жертв серед сил АТО;
- поширення поглядів про те, що українська армія на Сході України деморалізована та неспроможна вести бойові дії, а також про недовіру особового складу до керівництва;
- ініціювання антидемпінгових кампаній та іншого роду скандальних судових процесів, застосування міжнародних санкцій з інших причин [4, с.121].

Представник групи «Інформаційний спротив» В'ячеслав Гусаров стверджує, що Кремль розпочав нову інформаційну атаку, щоб підтримати новий виток ескалації конфлікту на сході України, чинити тиск на українське керівництво з метою змусити його приймати московський сценарій з урегулювання конфлікту. Експерт групи «Інформаційний спротив» виокремлює напрями, на яких ця атака зосередилася:

- нав'язування точок зору про неспроможність української влади керувати державою та приймати раціональні рішення;
- створення уявлень про те, що наразі для української еліти більш важливими є вибори до парламенту, ніж події на Сході України;
- нав'язування думки про те, що Україна не зможе прожити зиму без російського газу та що сторонам необхідно повернутися до перегляду газових контрактів.

Експерт пояснює, що цільовою аудиторією Кремля зараз є населення РФ, російськомовна діаспора за кордоном, населення України, в тому числі в окупованих районах Донбасу, громадяни західних країн, а також країн БРІКС та Митного союзу, близьких Росії за політичними поглядами. Експерт резюмує, що сьогодні основну частину інформаційних заходів має взяти на себе влада та дипломатичний корпус за безумовної підтримки медіа [4, с. 122].

Психологічний та психотропний тиск – вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз із метою спонукання до певної запланованої моделі поведінки. Форми психологічного тиску:

- доведення до об'єкта відомостей про реальні чи неіснуючі загрози та небезпеки;
- прогнози щодо репресій, переслідувань, убивств тощо;
- шантажування;

•здійснення вибухів, підпалів, масових отруєнь, захоплення заручників, інші терористичні акції.

Інструментом та одним із найбільш поширених прийомів здійснення психологічного тиску став так званий «телефонний тероризм», тобто телефонні дзвінки з інформацією про нібито замінування місць масового скупчення людей (торговельні центри) або об'єкти інфраструктури (вокзали). В інформаційній агресії проти України були застосовані також методи психотропної дії, а саме використання забороненої технології 25-го кадру. СБУ також вдалося встановити, що російські ЗМІ використовують інші методи впливу на глядачів: поширюють напівправду, показують деталізовані сцени вбивств і насильства й намагаються емоційно впливати на глядача. Таким чином, можна констатувати, що в інформаційній війні проти України Росія застосовує практично весь арсенал впливу на свідомість людей. До організаційних відмінностей ІВ Російської Федерації слід віднести те, що практично весь інформаційний простір РФ контролюється одним центром ухвалення рішень. Крім того, Росія давно готувалася до інформаційної війни, долучивши до її розробки та ведення всі наявні організаційні, лобістські та фінансові ресурси [4, с. 122].

Отже, можна зробити висновки, що в дослідженні визначено поняття «організаційний потенціал держави» як потенційну готовність і спроможність головного елемента політичної системи будь-якої країни реалізувати себе в дискурсі саморозгортання системи саморегуляції соціального світу XXI століття і третього тисячоліття. Слід визнати, що Україна, її державні органи влади, громадянське суспільство та ЗМІ не були готові до такої масованої військової та інформаційної агресії, що в експертному середовищі отримала назву «гібридна війна». Саме тому першочерговим завданням усіх державних, громадських, наукових, експертних, журналістських інституцій є розробка термінових ефективних заходів щодо нейтралізації інформаційно – диверсійної діяльності Російської Федерації проти України та протидії її подальшому розгортанню. Крім того, виклики, що постали перед Україною, потребують вжиття негайних заходів щодо розробки нової Доктрини національної безпеки України, модернізації всієї системи інформаційної безпеки держави, перспективи подальших досліджень. Оскільки обставини, що склалися у сфері інформаційної безпеки у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України стали не викликами й загрозами, а реальністю, надзвичайно актуальними стають науково-практичні дослідження щодо розробки нових тактик, стратегій, доктрин державного управління в царині захисту інформаційного простору держави.

Таким чином, щодо України здійснюється неймовірно потужна інформаційна війна, але українська влада ніколи не здійснює контрнаступальних дій, а обмежується лише обороною. На нашу думку, держава повинна не лише оборонятися в інформаційній війні, а й вести наступальні дії по відношенню до агресора. Крім того, необхідним є вироблення стратегії і тактики ведення боротьби в інформаційному полі та утворити структуру, яка буде займатися аналізом та збором необхідної інформації для боротьби на випередження.

Література

1. Гнасевич Н. В., Рудакевич О. М. Вплив політичної пропаганди в інформаційно-психологічних операціях: принципи, форми та засоби впливу / Н. В. Гнасевич, О. М. Рудакевич // Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: [Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 21-22 квітня 2017р.]. – Тернопіль: Економічна думка, 2017 – 379 с.
2. Гуз А. М. Історія захисту інформації в Україні та провідних країнах світу: Навчальний посібник / А.М. Гуз. – К.: КНТ, 2007 – 260 с.
3. Карпенко В. Інформаційний простір як чинник національної безпеки України / В. Карпенко // Українознавство: науковий громадсько-політичний культурно-мистецький релігійно-філософський педагогічний журнал. – 2005. – № 3. – С. 182-192.
4. Котерлін І. Б., Мартинець Д. Р., Пуляк Г. В., специфіка ведення інформаційної війни в Україні, засоби протидії їй як визначальний компонент впровадження інформаційної безпеки держави / І. Б. Котерлін, Д. Р. Мартинець, Г. В. Пуляк // Юридичний науковий електронний журнал. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. пр.-К.: 2015. – №3.- С. 121 – 123.
5. Лінкан В. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс]/ В. Лінкан, Ю. Максименко, В. Желіховський. – Режим доступу : http://mobile.pidruchniki.com/15800119/politologiya/ ponyattya_ zmist_zagroz_informatsiyniy_ bezpetsi

6. *Расторгуев С. П. Философия информационной войны / С. П. Расторгуев. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2003. – 496 с.*
7. *Сасин Г. В. Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір/ Г.В Сасин // Вісник Грані. Серія: Політологія: Зб. наук. пр.-К.: березень 2015.-№3(119).-С. 18-22.*
8. *Гнасевич Н. В. Українська національна ідея: генеза та сучасний зміст / Н. В. Гнасевич // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: моногр. /авт. колектив: О. М. Рудакевич – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 256с.*
9. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Гончарук Т. В., Гнасевич Н. В., Гурик М. І., Рудакевич О. М., Томахів В. Я., Чигур Р. Ю., Шумка М. Л.; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.*